# [illegible]રત જિલ્લાની ભૂગોળ.

[illegible]લાની નિશાળોના ગુજરાતી બીજા ધોરણ
[illegible]ના વિદ્યાર્થિઓને ખાનગી શીખવા સારૂ.



બનાવનાર

## ફકીરભાઈ કાસીદાસ.

સુરતની નામદાર સર જમસેદજી જીજીભાઈ વાળી નંબર [illegible]
[illegible]ની નિશાળના વડા માહેતાજી [illegible]ના છોકરા નગીનદાસ
ફકીરભાઈ કાસીદાસ [illegible]નદાસે

# દિશાઓ.

સ—છોકરાઓ બોલો તો દિશાઓ કેટલી છે?

જ—દિશાઓ ચાર છે-ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, ને પશ્ચિમ.

સ—દિશાઓ કેમ પારખવી તે તમે જાણોછો?

જ—હાજી, સૂરજ ઉપરથી.

સ—સૂરજ ઉપરથી તમે દિશા શી રીતે પારખી કહાડો?

જ—સૂરજ જેણીગમ ઉગતો હોય તે પૂર્વ દિશા, અને સાંજે જેણીગમ સૂરજ આથમતો હોય તે પશ્ચિમ દિશા જાણવી.

સ—ત્યારે ઉત્તર ને દક્ષિણ દિશા કેમ જણાય તે કહો?

જ—હાજી સાહેબ એ તો સહેલું છે, આપણે સૂરજ તરફ મોં કરીને ઉભા રહીએ તો જેણી [illegible] આવે તે ઉત્તર દિશા, ને જેણીગમ અ[illegible] વી

સ— [illegible]

વાહાણુનો હુકો તે મોટા વાહાણોમાં ખલાસી લોકો રાખેછે તે અ-
ધારી રાતે તેમને બહુ કામ લાગેછે, તે હોકાયંત્રની સોય હંમેશા ઉ-
ત્તર દિશા તરફજ રેહેછે; એ રીતે ધ્રૂવના તારા તથા હોકાયંત્રથી
ઉત્તર દિશા ઝટ જાણ્યાઇ આવેછે.

સ—એ તો તારાએ તથા હોકાયંત્રે કરીને ઉત્તર દિશા જણાય, ત્યારે બા-
કીની દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ એ દિશા કેમ જણાઇ આવે?

જ—ઉત્તર દિશા જાણ્યાઇ એટલે તે જાણવું સેહેલ છે—ઉત્તરની સામેની
દક્ષિણ દિશા, ને ઉત્તર દિશા તરફ મોં કીધું તો જમણા હાથ તર-
ફની પૂર્વ દિશા, ને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ દિશા જાણવી.

સ—નકશાની ચારે દિશા શી રીતે જાણવી?

જ—નકશો સામો ટાંગવો, ને તેના તરફ ચત્તું મોં કરીને ઉભા રેહેવું, તો
ઉપલો ભાગ [illegible] તે દક્ષિણ દિશા. જમણા
[illegible] થ તરફનો ભાગ તે

## ભૂગોળની વ્યાખ્યા.

સ—છોકરાઓ બોલો તો નકશો એટલે શું ?

જ—નકશો એટલે આખી પૃથ્વી કે તેનો કોઈક ભાગ, કે દેશ કે શેહેર વગેરેનો ચિત્ર કાહાડી નમુનો ચીતરેલો તે.

સ—સીમાડો, સડક, અને રેલવે એટલે શું ?

જ—સીમાડો એટલે સીમા અથવા હદ, સડક એટલે કાએ બાંધેલો રસ્તો, અને રેલવે એટલે લોઢાની સડકનો પાકો બાંધેલો રસ્તો.

સ—ગામ એટલે શું ?

જ—જ્યાં થોડાંક જથાબંધ ઘરની વસ્તી હોય તે.

સ—ત્યારે ગામડું એટલે શું ?

જ—જ્યાં કે ઘણાંજ થોડાં ઝુપડાં જેવાં ઘરની વસ્તી હોય તે.

સ—કસ્બો કોને કહીએ ?

જ—તાલુકાનું જે સૌથી મ્હોટું ગામ તે કસ્બો.

સ—શેહેર કોને કહીએ ?

જ—જ્યાં કે મ્હોટાં મ્હોટાં છાબંધ ને ઘણાં હારબંધ ઘરો બાંધેલાં હોય, અને સારાં સારાં ચોટાં તથા બજાર હોય, અને તેમાં ઘણાં પરાં ને ફળીઆં હોય તે શેહેર.

સ—પરગણું એટલે શું ?

જ—જેમાં નાનાં નાનાં ગામો ઘણાં આવીને તેનો એક તાલુકો બંધાયલો તે.

સ—ત્યારે તાલુકો એટલે શું ?

જ—તાલુકો એટલે માહાલ, અથવા જેને પરગણું કેહેછે તે.

સ—જીલ્લો એટલે શું ?

જ—જીલ્લો એટલે જે ઘણાએક તાલુકા તથા પ્રગણાં મળીને થયએ તે.

સ—નદી કોને કહીએ ?

જ—જે મીઠા પાણીનો ધોધ પર્વતમાથી અથવા સરોવરમાથી નીકળીને સમુદ્રને જઈ મળેછે તેને નદી કહેછે

સ—નદીનુ મૂળ અને મુખ તે શુ ?

જ—જે પર્વત કે સરોવરમાથી નદી નીકળે છે તે ઠેકાણાને મૂળ, અને જ્યા નદી સમુદ્રને મળે છે તે ઠેકાણાને મુખ કેહેછે.

સ—ત્યારે ખાડી કોને કેહેછે ?

જ—નદી દરિઆને મળવા પેહેલા ભરતીનું પાણી માહે આવે એવું નદીનું મુખ જે પોહોળું થાયછે તેને ખાડી કેહેછે.

સ—દરિઓ અથવા સમુદ્ર કોને કેહેછે ?

જ—માહાસાગર કરતાં જે નાનો પાણીનો ભાગ તે સમુદ્ર.

સ—તળાવ કોને કેહેછે ?

જ—તળાવ એટલે નાનું સરોવર, અથવા ચોતરફ ફરતી જમીનને વચમા થોડો પાણીનો ભાગ તે તળાવ.

સ—સરોવર કોને કેહેછે ?

જ—સરોવર એટલે મોહોટું તળાવ જેવુ, એટલે આસપાસ ચારે તરફ ફરતી જમીન ને વચમા ઘણુ એક પાણી તે.

સ—બેટ એટલે શું ?

જ—ચો તરફ ફરતું પાણી, ને વચમાં જમીનનો ભાગ તે બેટ,

સ—બંદર એટલે શું ?

જ—નદી કે દરિઆ કાંઠે વેપારના મથકનું જે શેહેર અથવા કસ્બો

આવેલો તે.

સ—ડુંગર એટલે શું?

જ—જમીન ઉપર જે મ્હોટા ઉંચા ટેકરા હોય તે ડુંગર.

સ—પહાડ અને પર્વત એટલે શું?

જ—ઘણા ડુંગરો સાથે જોડાઇને પૃથ્વીની સપાટીથી ઘણા ઉંચા ગયલા તે પાહાડ, અને એવા એવા પાહાડ સાથે જોડાઇને ઉંચા લાંબા પથરાયલા તેને પર્વત કહેછે.

# સુરત જીલ્લો.

સ—છોકરાઓ બોલો તો સુરત જીલ્લો ક્યાં આવ્યો છે?

જ—સુરત જીલ્લો એ ગુજરાત પ્રાંતમાં બધા જીલ્લા કરતાં છેક દક્ષિણે આવેલો છે

સ—સુરત જીલ્લાની ચારે દિશાએ શું શું આવેલું છે ?

જ—ઉત્તરે કીમ નદી તથા ભરૂચ જીલ્લો; પશ્ચિમે ખંભાતનો અખાત, તથા આરબી સમુદ્ર; દક્ષિણે દમણ ગંગા નદી, તથા થાણા જીલ્લો; ને પૂર્વે વડોદરા તથા રાજપીપળાનું સંસ્થાન, ને ગાયકવાડ વાંસદાને ધરમપોરના રાજાનો મુલક.

સ—સુરત જીલ્લામાં નદીઓ તથા ખાડીઓ કઇ કઇ આવી છે ?

જ—કીમ નદી, સેના નદી, તેના ખાડી, તાપી, મીંઢોળા, પૂર્ણા, અંબીકા, કાવેરી, ઔરંગા, પાર, પરીઆલી ખાડી, કોલક, ને દમણ ગંગા નદી.

સ—એ નદીઓ તથા ખાડીઓ ઉપર કયા કયા ગામ તથા કસ્બા આવે-

લાછે તે બોલો ?

જ—કીમ નદી ઉપર–ઇલાવ, કરોદ્રા.

સેના ઉપર—ભગવા, ઓરપાડ.

તેના ઉપર—તેના, વારવા, ઇચ્છાપોર.

તાપી ઉપર—સુરત, રાંદેર, કડોદ, માંડવી, એ શેહેરો તથા કસ્બા; ને ઉમરા, અઠવા, અડાજણ, સીંગણપોર, વેડ, અમરોલી ફુલપાડા, વરાછા, કટોર, બોલવર, કામરેજ, પહુંખાન વગેરે મ્હોટાં ગામો.

માંઢોળા ઉપર—મરોલી, બારડોલી, બ્યારા.

પૂર્ણા ઉપર—જલાલપોર, નવસારી, તેલારા મહુવા, વાલોડ, બુહારી, અંતાપોર.

અંબીકા ઉપર—બીલીમોરા, કછોલી, ગણદેવી, ને ઉનાઈ.

કાવેરી ઉપર—ચીખલી.

ઓરંગા ઉપર—વલસાડ, કોસંબા, સારંગપોર.

પાર ઉપર—પારડી, ઉમરસાડી, હરીઆ, મગોદ.

મરીઆબી ખાડી ઉપર—પલસાણા, ઉદવાડા.

કોલક ઉપર—અગવાડા, કોલક, ટુકવાડા.

દમણ ગંગા ઉપર—નાનું દમણ, મ્હોટું દમણ.

સ—સુરત જીલ્લામાં સૌથી મોટી નદી કઇ, ને તે કયાંથી નીકળીને કોને મળેછે.

જ—સૌથી મોટી નદી તાપી તે સાતપુડાના પાહાડમાંથી નીકળીને ખંભાતના અખાતને મળેછે.

સ—તાપી નદીથી ઉતરતી બીજી નાની નદી કઇ, ને તે કયાંથી નીકળીને

કોને મળેછે ?

જ—તાપીથી ઉતરતી કીમ નદી, તે રાજપીપળાના ડુંગરમાંથી નીકળીને ખંભાતના અખાતને મળેછે.

સ—સુરત જીલ્લામાં ડુંગરો કયા કયા આવ્યા છે ?

જ—એમાં એક મોટો ડુંગર વલસાડ તાલુકામાં પારનેરાનો, તથા બીજો ડુંગર ડુંગરીનોછે, તે શિવાય બીજા જાણવા લાયક ડુંગર નથી.

સ—સુરત જીલ્લામાં રેલવે કયા કયા તાલુકામાં આવ્યોછે ?

જ—ઓરપાડ, ચોર્યાસી, જલાલપોર, વલસાડ, ને પારડી તાલુકામાં.

સ—એ જીલ્લામાં બધાં મળીને આગગાડીનાં સ્ટેશનો કેટલાં આવ્યાં છે ; ને તે કયાં કયાં ?

જ—બધાં મળીને ૧૪ સ્ટેશનોછે તેનાં નામ—કીમ, સાયન, અમરોલી, સુરત, સચીન, મરોલી, નવસારી, અમલસાડ, બીલીમોરા, ડુંગરી, .ડ, પારડી, ઉદવાડા, ને વાપી એટલે દમણ જવાનું સ્ટેશન.

સ—સુરત જીલ્લામાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે ?

જ—ગાયકવાડી ગામો શિવાય એ જીલ્લામાં આસરે ૫૬૪૧૯૮ માણસોની વસ્તી છે.

સ—એ જીલ્લામાં પારસી લોકોની વસ્તી ઘણી ખરી કયા કયા ગામો તથા કસ્બામાં છે ?

જ—મોરા, સુંહાળી, બલેહ બેસુ, ભાઠું, અડાજણ, રાંદેર, સુરત, નવસારી, ગણદેવી, બીલીમોરા, વલસાડ, ને ઉદવાડા.

સ—એ જીલ્લામાં કાળી પરજના લોકોની વસ્તી ઘણીખરી કયાં છે ?

જ—માંડવી તાલુકામાં, ને થોડી બારડોલી, ચીખલી, ને વલસાડ તાલુકામાં.

સ—એ જીલ્લામાં તથા એ જીલ્લાની આસપાસ ગાયકવાડી માહાલો તથા કસ્બા કયા કયા આવ્યા છે ?

જ—વરીઆવ, કઠોર, કામલેજ, ઘડાં, ટીંબા, વસ્વારી, બળેશ્વર, પલસાણા, વેસમાં, મરોલી, તેલારા, મહુવા, નવસારી, ગણદેવી, બીલીમોરા, વ્યારા, અંતાપોર, વલવાડા, અનાવલ, વેવલ, દેવકી ઉનાઇ વગેરે.

સ—સુરત જીલ્લાના કયા કયા ગામોમાં જાત્રા તથા મેળા ભરાયછે ?

જ—સરસ, મોરા, ભીમપોર, કતારગામ, કુલપાડા, બહુધાન, દેવકી ઉનાઇ, ને કુંતા

સ—એ જીલ્લામાં મોઠ બંદરો કયા કયા ગામેમા આવ્યા છે ?

જ—કુડીયાણા, જીઆવ બુડીઆ, ધનાર ને [illegible] ગામમાં.

સ—એ જીલ્લાના કયા કયા ગામો બંદરની માફક વેપારને [illegible] આવેછે ?

જ—ભગવા, દાંડી, રાંદેર, સુરત, ડુમ્મસ, ભીમપોર, વલસાડ, કોલક, ઉમરસાડી, દમ્મણ.

સ—સુરત જીલ્લામાં અંગ્રેજી નિશાળ કયે કયે ઠેકાણે છે ?

જ—સુરત, નવસારી, ને વલસાડ.

સ—એ જીલ્લામાં ગાયકવાડ સરકારની તરફથી કયા કયા ગામોમાં ગુજરાતી નિશાળો સ્થાપવામાં આવી છે ?

જ—વરીઆવ, વેરાછા કઠોર, પલસાણા, વેસ્મા, વ્યારા, ને નવસારી.

સ—એ જીલ્લામાં મુખ્ય પાક શાનો થાયછે ?

જ—ડાંગર, જુવાર, કપાસ, કઠોળ, ઘઊં, બાજરી, દીવેલી, ને દક્ષિણ ભાગમાં નાગલી તથા શેરડી થાયછે.

સ—સુરત જીલ્લાના તાલુકા કેવી રીતે આવ્યા છે ?

જ—એ જીલ્લાના તાલુકા બધા એક જપે નથી, પણ ગાયકવાડનાં પરગણાં સાથે સેળભેળ થઇ ગયા છે.

સ—એ જીલ્લામાં કેટલા તાલુકાછે ?

જ—આંઠ ; ૧ ઓરપાડ, ૨ ચોર્યાસી, ૩ માંડવી, ૪ બારડોલી, ૫ જલાલપોર, ૬ ચીખલી, ૭ વલસાડ, ૮ પારડી.

## ઓરપાડ તાલુકો. (૧).

સ—ઓરપાડ તાલુકાની ચારે દિશાએ શું શું આવ્યું છે ?

[illegible]ે કીમ નદી, પશ્ચિમે ખંભાતનો અખાત, દક્ષિણે તાપી નદી [illegible] ચોર્યાસી તાલુકો. ને પૂર્વે ગાયકવાડનો મુલક.

[illegible]—ઓરપાડ તાલુકામાં નદીઓ કઇ કઇ આવી છે ?

જ—ઉત્તરે કીમ નદી, દક્ષિણે તાપી નદી, તથા ત્રીજી સેના નદી ઓરપાડ કસ્બા આગળછે, ને તેના ખાડી ઇચ્છાપોર ગામ આગળ છે.

સ—એ તાલુકામાં મ્હોટા કસ્બા કયા આવ્યા છે ?

જ—ઓરપાડ ને કુડસદ.

સ—ઓરપાડ કસ્બામાં કેટલા માણસની વસ્તીછે, ને તેમાં કયા કયા અમલદારો રેહેછે ?

જ—એમાં આસરે ૪૧૨૬ માણસની વસ્તીછે ને એક મામલતદાર, મુનસફ તથા ફોજદાર રેહેછે.

સ—ઓરપાડના મુનસફને કયા કયા તાલુકાનો ઇનસાફ કરવાનો અધિકારછે ?

જ—ઓરપાડને માંડવી તાલુકાનો.

સ—ઓરપાડમાં બીજું જાણવા લાયક શું શું છે ?

જ—એમાં એક મ્હોટી તાલુકા સ્કુલ, દવાખાનું, પુસ્તકશાળા, પોસ્ટ હાફીસ, ને એક જોવા લાયક મ્હોટું તળાવછે.

સ—ઓરપાડ તાલુકાનાં મ્હોટાં મ્હોટાં ગામોનાં નામ દેઓ ?

જ—ભગવા, દાંડી, સરસ, મોરા, સંહાલી, દીયણ, કુડીયાણા, અડાજણ, કોસાડ, અમરોલી, ને વરાછા.

સ—એ તાલુકાના સરસ અને મોરા ગામ શાને વાસ્તે નામીચાંછે ?

જ—સરસ ગામની નજીક સિદ્ધનાથ માહાદેવનું મ્હોટું દેહરૂં છે ત્યાં વરસો વરસ માગસર શુદ અગિઆરસે જાત્રા ભરાયછે, ને મોરા ગામમાં એક મ્હોટો કુવોછે ત્યાં દરેક વરસ માગસર વદ અગિઆરસે [illegible] રાયછે-એ કુવે લોકો નાહેછે ને કેટલાક લોક સારેછે.

સ—ઓરપાડ તાલુકામાં મીઠ બંદર કયાંછે ને તેમાં કોણ રેહેછે ?

જ—મીઠ બંદર કુડીયાણામાંછે, ત્યાં એક સર કારકુન રેહેછે.

સ—એ તાલુકામાં રેલવેનાં સ્ટેશનો કયાં આવ્યાં છે ?

જ—કીમ, સાયન, ને અમરોલી.

સ—ત્યારે સાયનનાં સ્ટેશન પાસે ભૂત બંગલાનું સ્ટેશન કહેછે તે કયું ?

જ—કીમનું સ્ટેશન તેજ ભૂત બંગલાનું સ્ટેશન જાણવું.

સ—ઓરપાડ તાલુકાની હવા તથા પાણી કેવાંછે ?

જ—એ તાલુકાની હવા તથા પાણી સારાંછે, હવામાં વલસાડ તાલુકાથી

બીજે નંબરે એ તાલુકોછે.

સ—ઓરપાડ તાલુકામાં સૌથી સરસ હવા કયા ગામની છે ?

જ—એ તાલુકાના નૈરૂત્ય ખૂણા તરફ સુંહાળીની પાસે ઢભ ગામછે ત્યાંની હવા તથા પાણી બહુજ સરસછે.

સ—એ ઢભ ગામમાં જાણવા લાયક શું છે ?

જ—એમાં બારકસનો અજીરો એટલે (દીવા દાંડી) છે.

સ—એ દીવાદાંડી શા કામને અરથે મૂકેલીછે?

જ—એ દીવા દાંડી ઉપર સરકારની તરફથી હમ્મેશાં દીવો મૂકાયછે, તે બાહારથી આવતાં સફરી વાહાણોને અંધારી રાતે સાકિમેત રહેવાને બહુજ કામ લાગેછે.

સ—ઓરપાડ તાલુકામાં મુખ્ય પાક શાનો થાયછે ?

જ—જુવાર, ઘઉં, ને કપાસનો.

સ—ઓરપાડ તાલુકાની દક્ષિણે કયો તાલુકો આવ્યો છે ?

જ—ચોર્યાસી તાલુકો.

## ચોર્યાસી તાલુકો. (૨).

સ—ચોર્યાસી તાલુકાનું નામ શા ઉપરથી પડેલું છે ?

જ—અસલ એ તાલુકામાં ૮૪ ગામ હતાં તે ઉપરથી.

સ—ત્યારે હાલ એ તાલુકામાં કેટલાં ગામછે ?

જ—હાલતો ૬૪ ગામછે, ને બાકીનાં ગામો નવાબ તથા ગાયકવાડ સરકારની સાથે સેળભેળ થઇ ગયલાંછે.

સ—ચોર્યાસી તાલુકાની ચારે દિશાએ શું શું આવ્યું છે ?

જ—ઉત્તરે તાપી નદી, તથા ઓરપાડ તાલુકો; પશ્ચિમે અંબાતનો અખાત,

તથા ઓરપાડ તાલુકે; દક્ષિણે મીંઢોળા નદી; ને પૂર્વે ગાયકવાડી કામરેજ, તથા બળેશ્વર પ્રગણાં.

સ—એ તાલુકામાં નદીઓ કઇ કઇ આવીછે ?

જ—ઉત્તરે તાપી નદી, ને દક્ષિણે મીંઢોળા નદી.

સ—તાપી નદી ઉપર જોવા લાયક શું બાંધેલું છે ?

જ—એ નદી ઉપર લોઢાના મ્હોટા શોભાયમાન બે પૂલો બાંધેલાછે, એક આગગાડી જવાનો ને બીજો બેલ ગાડી તથા માણસોને જવાનો, તે બંને પૂલો જોવા લાયકછે.

સ—ચોર્યાસી તાલુકામાં મ્હોટું શેહેર કયું છે, ને તેમાં કેટલાં માણસની વસ્તીછે ?

જ—મ્હોટું શેહેર સુરત તાપી નદી ઉપરછે, તેમાં ૧,૦૯,૮૪૪ માણસની વસ્તીછે.

સ—સુરત શેહેરનું નામ શા ઉપરથી પડયું છે ?

જ—કોઇ સુરતા નામની કસબાતેણ ઉપરથી.

સ—સુરત શેહેરમાં અંગ્રેજ સરકારે કયારે કોઠી ઘાલી ?

જ—સન ૧૬૧૨ માં.

સ—તેવારે કયા બાદશાહનું સુરતમાં રાજ્ય હતું ?

જ—મોગલ વંશના જાહાંગીર બાદશાહનું.

સ—સુરત શેહેર આગળ કેવી હાલતમાં હતું ?

જ—એ શેહેર આગળ ઘણું પૈસાવાળું હતું, એમાં વેપાર ઘણો સારો ચાલતો હતો, ને પૈસાદાર લોકો બહુ રેહેતા હતા.

સ—પણ ત્યાર પછી પડતી હાલતમાં કેમ આવ્યું ?

જ—સંવત ૧૮૭૮ની મ્હોટી રેલ, તથા સંવત ૧૮૯૩ ની મોટી આગ

તથા રેલથી એ શેહેરને ઘણું નુકસાન પોહોચ્યું ને પાએમાલ થઇ ગયું, ત્યારથી એ પડતી હાલતમાં આવ્યું.

સ—સુરત શેહેરમાં દીવાની, ફોજદારી, તથા મેહેસુલની વસુલાતના કામ કરવાસારૂ કયા કયા અધિકારીઓ રેહેછે ?

જ—નાજર, મુનસફ, પ્રિન્સિપાલ સદર અમીન, જડજ, ચોર્યાસીનો ફોજદાર, શેહેર ફોજદાર, પોલીસ સુપ્રિનટેનડેન્ટ, પેહેલા વર્ગના ફુલ પાવર તથા બીજા અને ત્રીજા વર્ગના મેજીસ્ટ્રેટ, હજુર ડીપ્યુટી કલેકટર, કલેકટર, અને સેશન જડજ.

સ—સુરતના મુનસફથી કયા કયા તાલુકાના દીવાની કામના ફેંસલા ચુકવાયછે ?

જ—હદ પ્રમાણે ચોર્યાસી ને બારડોલી તાલુકાના.

સ—સુરતની સ્મોલ કોઝ કોરટમાં કેવી રીતના મુકદમા છણાયછે ?

જ—જંગમ મિલ્કતને લગતા, રૂ. થી ૫૦૦ સુધીના.

સ—સુરતમાં દીવાની કામ કરવાની કોરટો, ને ફોજદારી કામ કરવાની કચેરીઓ કયે ઠેકાણે રાખવામાં આવી છે?

જ—દીવાની કામ કરવાની તમામ કોરટો નાનપરામાં નાવડી બંદર આગળ તુરંગની પાસેછે, ને ફોજદારી કામ કરવાની કચેરીઓ કિલ્લામાં છે.

સ—સુરતનો કિલ્લો કેવો ને તે કયાં બાંધેલો છે ?

જ—તાપી નદીના કિનારા ઉપર—તે ઘણો મજબૂત ને મસ્તકીન, અને જોવા લાયક છે.

સ—સુરતના કિલ્લામાં કયા કયા અધિકારીઓની કચેરી તથા હાફીસોછે ?

જ—એમાં ફોજદાર, પેહેલા વર્ગના ફુલપાવર તથા તેમના આસિસ્ટંટોની, તથા બીજા અને ત્રીજા વર્ગના મેજીસ્ટ્રેટની કચેરી, તથા હેડ એકાઉન્ટંટ, રેજીસ્ટ્રાર, તથા ત્રીજોરીની હાઈસો છે.

સ—એ કિલ્લામાં બીજું જાણવા લાયક શું છે ?

જ—એમાં દફતરખાનું, તથા એક કાચી સુરંગ છે.

સ—એ કિલ્લામાં જે હાઈસો તથા કચેરીઓછે, તે શિવાય સુરતમાં બીજી કઈ કઈ જાણવા લાયક હાઈસોછે ?

જ—એ શિવાય સુરતમાં બીજી એકસીકયુટીવ એંનજીનીયરની હાઈસ, મ્હોટી તથા નાની પોસ્ટ હાઈસ, તાર હાઈસ, માપણી ખાતાની હાઈસ. અને શેહેર સુધરાઈ ખાતાની હાઈસ છે.

સ—એ હાઈસો શિવાય સુરત શેહેરમાં બીજું જાણવા લાયક શું શું છે ?

જ—ફુરજો, બે મ્હોટાં સરકારી દવાખાનાં, અંગ્રેજી હાઈસ્કુલ તથા ગુજરાતી નિશાળો, કલોક ટાવર, દીવાના તથ. ફોજદારી સુરંગ, નવાબ તથા બક્ષી સાહેબનો દરિઆ મેહેલ, લવાદ કોરટ, પુસ્તકશાળાઓ, છાપખાનાં, ધર્મશાળાઓ, કીલ્લાથી તે સ્ટેશન સુધી બાંધેલી નવી સડક, કેટલાક બંગલા, વાડી, ઇત્યાદી જાણવા તથા જોવા લાયક છે.

સ—એ શેહેરમાં બીજુ જોવા લાયક શું શું છે ?

જ—તાપી નદીના કિનારા ઉપરનો વીકટોરિયા બાગ, તેમજ સુરતના સ્ટેશનની નજીક સંચાથી વણાતાં કાપડનાં બે મ્હોટાં કારખાનાંછે તે.

સ—સુરતમાં અંગ્રેજી લશ્કર કયે ઠેકાણે રેહે છે ?

જ—લેનને દરવાજે, અઠવા ગામની પાસે.

સ—સુરત શેહેરની રચના હાલ કેવી રીતની છે ?

જ—એ શેહેરમાં હાલ નવાં નવાં શોભિતાં મકાનો બંધાતાં જાય છે, સડકો બાંધેલી ને સીધી થઇ છે, રસ્તે પાણી છંટાય છે, રાત્રે ગ્યાસના તેલ વગેરેના દીવા મૂકાય છે, પાણીની ગટરો બંધાયલી છે, તેથી એ શેહેરની રચના પેહેલાં કરતાં હાલ ઘણીજ ભપકાદાર થઇ છે.

સ—સુરતને સામે કાંઠે તાપી નદી ઉપર બીજું કયું શેહેર આવ્યું છે, ને તેમાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે?

જ—રાંદેર, તેમાં ૯,૪૧૬ માણસની વસ્તી છે.

સ—રાંદેર એ કેવું શેહેર છે?

જ—રાંદેર એ સુરત શેહેર કરતાં પણ જૂનું શેહેર છે, એમાં પણ સારા સારા લોકો વસે છે, ને એ એક નાનું સરખું બંદર છે.

સ—રાંદેરમાં કયો અમલદાર રેહે છે, ને જાણવા લાયક બીજું એમાં શું છે?

જ—એમાં એક ફોજદાર રહે છે, તથા પોસ્ટ હાફીસ, સરકારી ગુજરાતી નિશાળ, દવાખાનું, ગામ સુધરાઇ ખાતું, અને ધર્મશાળા વગેરે જાણવા જેવું છે.

સ—ચોર્યાસી તાલુકામાં મ્હોટાં ગામો કયાં આવ્યાં છે?

જ—કતારગામ, ભાઠા, કુંભાર્યા, ઉમરા, દેલાડવું, તલંગપોર ડુમ્મસ, ભીમપોર, ને સચીન.

સ—ડુમ્મસ, ભીમપોર, ને સચીન એ ગામો કોના તાબામાં છે?

જ—સચીનના નવાબ સાહેબના તાબામાં.

સ—ચોર્યાસી તાલુકાનાં કયાં કયાં ગામોમાં જાત્રા ભરાય છે?

જ—ફુલપાડા ને ઉમરા. ફુલપાડામાં મહાદેવનું એક મ્હોટું દેહેરૂં છે ત્યાં વરસો વરસ કારતગી અને ચઇત્રી પુનેમે જાત્રા ભરાય છે, ને ઉમરા

ગામમાં પણ મહાદેવનું એક દેહેરૂં છે ત્યાં વરસો વરસ પોસ વદ અગિઆરસે રામનાથ ઘેલાની જાત્રા ભરાય છે.

સ—ત્યારે એ તાલુકાના કયા કયા ગામોમાં વરસો વરસ મેળા ભરાય છે ?

જ—કતારગામ, ભીમપોર, ને ઉધના. કતારગામ તથા ભીમપોરમાં દર વરસ આખો શ્રાવણ માસ દર સનીવાર તથા સોમવારે મેળો ભરાય-છે, ને ઉધના ગામમાં આખો માગસર માસ દર સોમવારે મેળો ભરાયછે.

સ—ચોર્યાસી તાલુકામાં મીઠ બંદર કયા ગામમાંછે, ને તેમાં કોણ રહેછે ?

જ—મીઠ બંદર જીઆવ બુડીઆમાંછે, તેમાં એકે સર કારકુન રેહેછે.

સ—ચોર્યાસી તાલુકામાં સારી હવાવાળાં કયાં કયાં ગામોછે ?

જ—ડુમ્મસ તથા ભીમપોર, એ ગામોની હવા તથા પાણી ઘણાં સારાંછે.

સ—એ તાલુકામાં રેલવેનાં સ્ટેશનો કયાં કયાં આવ્યાંછે ?

જ—સુરત, સચીન, ને ત્રીજું મરોલીનું સ્ટેશન દક્ષિણ તરફ.

સ—સુરતનું સ્ટેશન કેવી રીતનું બાંધેલું છે ?

જ—સુરતનું સ્ટેશન ઘણું જ ભપકાદાર બાંધેલુ છે, એવું કે આખાં વડોદરા રેલવેમાં એના જેવું બીજું કોઇ સ્ટેશન નથી.

સ—ચોર્યાસી તાલુકાની મુખ્ય ઉપજ શું થાયછે ?

જ—કપાસ ને જુવાર.

## માંડવી તાલુકા. (૩).

સ—માંડવી તાલુકાની આસપાસ શું આવ્યું છે ?

જ—ઉત્તરે તથા પશ્ચિમે ગાયકવાડનો મુલક ; દક્ષિણે બારડોલી તાલુકો,

ને પૂર્વે રાજ પીપળાનું સંસ્થાન.

સ—માંડવી તાલુકામાં ચ.રસો વરસ પેહેલાં કયા રાજા રાજ્ય કરતા હતા, અને ત્યાર પછી એમાં કોનું રાજ્ય હતું ?

જ—ચારસો વરસ પેહેલાં એમાં ભીલ રાજા રાજ્ય કરતા હતા, ત્યારપછી ઉદેપુરના રાણાના વંશમાંનુ કોઇનું રાજ્ય હતું ?

સ—ત્યારે એ તાલુકાનો વહિવટ અંગ્રેજ સરકારને હાથ કયારે આવ્યો ?

જ—સંવત ૧૮૯૮માં એ તાલુકા ઉપર અંગ્રેજ સરકારની જપતી બેઠી ત્યાર પછી કેટલેક વરસે અંગ્રેજ સરકારે એ તાલુકો ખાલસા કરી લીધો તેવારે તેનો તમામ વહિવટ અંગ્રેજ સરકારને હાથ આવ્યો.

સ—માંડવી તાલુકાના કેટલા ભાગ કીધા છે, ને તે દરએકને શું કહેછે ?

જ—એ તાલુકાના ૭ ભાગ કીધા છે તેને ટપ્પા અથવા ભાગ કેહે છે.

સ—એ સાતે ભાગનાં નામ દેઓ ?

જ—માંડવી, બહુધાન, અને પાતળ, દેવગઢ, દધવાડા, હવેલી, ને બારગામ.

સ—એ તાલુકામાં ડુંગરો કયાં કયાં આવ્યાછે ?

જ—એમાં ડુંગરો ઘણા ખરા દેવગઢ ટપ્પામાં છે, ને થોડાક પાતળ ટપ્પામાં છે.

સ—એ તાલુકામાં નદીઓ કઇ કઇ આવી છે ?

જ—દક્ષિણે તાપી નદી, ને બીજી વહે નદી.

સ—વહે નદી કયાંથી નીકળીને કોને મળેછે ?

જ—એ નદી રાજપીપળાના પર્વતમાંથી નીકળીને તાપીને મળેછે.

સ—માંડવી તાલુકામાં મ્હોટા કસ્બા તથા ગામો કયાં આવ્યાંછે ?

જ—મ્હોટો કસ્બો માંડવી ને તડકેશ્વર, તે શિવાય બહુધાન ને ઘંટોલી એ બે મ્હોટાં ગામ છે.

સ—માંડવી કસ્બામાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે, ને તેમાં જાણવા લાયક શું છે ?

જ—માંડવીમાં આસરે ૪,૭૪૪ માણસની વસ્તી છે ને એક મામલતદાર તથા એક ફોજદાર રેહેછે, તથા એક મ્હોટી તાલુકા સ્કુલ, પોસ્ટ હાફીસ, પુસ્તકશાળા, તથા ગામ સુધરાઇ ખાતું છે. માંડવીમાં દર બુધવારે હાટ ભરાયછે.

સ—એ તાલુકાનું બહુધાન ગામ શાને વાસ્તે નામીચુ છે ?

જ—બહુધાનમાં એક માપેવનું દેહેરૂં છે તથા એને સામે પાર ગળતેશ્વર આપેવનું દેહેરૂં છે, ત્યાં બાર બાર વર્ષે ગોદાવરીની જાત્રાએ મ્હોટી જાત્રા ભરાય છે ત્યારે ત્યાં હજારો લોકોનો જમાવ થાયછે.

સ—માંડવી તાલુકાનું પાણી કેવું છે, ને તેમાં કયા કયા લોકોની ઘણી ખરી વસ્તી છે?

જ—સુરત જીલ્લાના સઘળા તાલુકા કરતાં એ તાલુકાનું પાણી ઘણુંજ ખરાબ છે–એમાં ભીલ, ચોધરા, નડદા વગેરેની ઘણીખરી વસ્તી છે.

સ—માંડવી તાલુકામાં ખાવા લાયક સ્વાદની વસ્તુ શું થાયછે?

જ—એ તાલુકામાં મધ ઘણું સારૂં થાયછે, અહીંના જેવું મધ સુરત જીલામાં કેથે થતું નથી.

સ—એ તાલુકામાં કયા ઘાતકી જનાવરની વસ્તી હોય છે?

જ—એમાં વાઘની વસ્તી ઘણી વખત માલમ પડેછે, તેથી તે દીઠામાં આવ્યો કે તરત તેને મારવાનો ઉપાય કરવામાં આવેછે.

સ—માંડવી તાલુકામાં મુખ્ય પાક શાનો થાયછે?

જ—જુવાર, ડાંગર, કોદરા, દીવેલી, ને સાગનાં લાકડાંનો.

સ—માંડવીની દક્ષિણે કયો તાલુકો આવ્યો છે?

જ—બારડોલી તાલુકો.

## બારડોલી તાલુકો. (૪).

સ—બારડોલી તાલુકાની ચારે દિશાએ શું શું આવ્યું છે?

જ—ઉત્તરે તાપી નદી ને માંડવી તાલુકો, બાકીની ત્રણે દિશાએ બધે ફરતો ગાયકવાડ સરકારનો મૂલક છે.

સ—બારડોલી તાલુકામાં નદીઓ કઈ કઈ આવી છે?

જ—ઉત્તરે તાપી નદી, વચમાં મીંઢોળા નદી, ને દક્ષિણ તરફ પુર્ણા નદી છે.

સ—બારડોલી તાલુકામાં મ્હોટા કસબા કયા આવ્યા છે?

જ—સૌથી મોટો કસબો બારડોલી, તે શિવાય કડોદ, વાલોડ, ને સરભોણ બીજા કસબા છે.

સ—બારડોલી કસબામાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે, ને એમાં કોણ કોણ રેહેછે?

જ—એમાં આસરે ૩,૮૩૭ માણસની વસ્તી છે, ને એક મામલતદાર તથા એક ફોજદાર રેહેછે?

સ—બારડોલીમાં બીજું શું શું છે?

જ—એક મ્હોટી તાલુકા સ્કુલ, પોસ્ટ હાઊસ, ને દવાખાનું છે; ને કુમારનાથ માંનવનું નદી કીનારે એક મ્હોટું દેહેરૂં છે.

સ—બારડોલી કસબો કઈ નદી ઉપર છે?

જ—એ કસબો ગાયકવાડી બળેશ્વર પ્રગણાની હદમાં મીંઢોળા નદી ઉપર આવેલો છે.

સ—કડોદ, વાલોડ, ને સરભોણ એમાં જાણવા લાયક શું છે?

જ—એમાં અકેકી નિશાળ, તથા નાની પોસ્ટ હાઊસ છે; ને કડોદ ને વાલોડમાં દર અઠવાડીએ હાટ ભરાય છે.

સ—વાલોડમાં બીજું કોણ રેહેછે?

જ—એમાં એક માહાલકરી ને ફોજદાર રેહેછે.

સ—બારડોલીમાં જ્યારે મામલતદાર રેહેછે, ત્યારે વાલોડમાં જૂદો માહાલકરી રાખવાનું કારણ શું?

જ—બારડોલી તાલુકો ઘણો મોટો છે તેથી ઘણા દૂરના લોકોને કામ કાજ સારૂ બારડોલી આવતાં ઘણી મુશ્કેલ પડે, તેથી વાલોડ ને બારડોલીનો પેટા માહાલ ગણી તેમાં એક જૂદો માહાલકરી નીમ્યો છે.

સ—વાલોડનાં પાણી કેવાં છે?

જ—માંડવીનાં જેવાં ખરાબ.

સ—બારડોલી તાલુકાનાં મોટાં ગામનાં નામ દેઓ?

જ—મોતા, વરાડ, બુહારી, દેગામ, વાંકાનેર, ને કસવાવ.

સ—એ બધાં ગામોમાં જાણવા લાયક શું છે?

જ—એમાં અકેકી નિશાળ છે, ને વળી મોતામાં એક તળાવ પણ છે.

સ—ત્યારે વાંકાનેર ને કડોદ કસ્બા શાને વાસ્તે પ્રખ્યાત છે?

જ—વાંકાનેરમાં સારૂં ભાત થાય છે, ને કડોદ કસ્બામાં સાગના લાકડાનું પીઠું છે તેથી તે પ્રખ્યાત છે.

સ—બારડોલી તાલુકાની મુખ્ય ઉપજ શું થાય છે?

જ—જુવાર, ઘઉં, કોદરા, કપાસ, શેરડી, ને ડાંગર.

## જલાલપોર તાલુકો. (૫).

સ—જલાલપોર તાલુકાની ચારે દિશાની મર્યાદા કહી જાઓ?

જ—ઉત્તરે તથા પૂર્વે ગાયકવાડનું રાજ્ય; પશ્ચિમે ખંભાતનો દરિઓ; ને દક્ષિણે અંબીકા નદી, તથા ગાયકવાડી ગણદેવી પ્રગણું છે.

સ—જલાલપોર તાલુકામાં નદીઓ કઇ કઇ આવી છે?

જ—ઉત્તરે પૂર્ણા નદી, ને દક્ષિણે અંબીકા નદી છે.

સ—એ બે નદીઓ શિવાય બીજી એમાં ખાડીઓ કઇ કઇ છે?

જ—કનાઇ, ખુટારા, કરકવા, બનેવ નામની નાની નાની ખાડીઓ છે.

સ—એ તાલુકામાં મોટો કસ્બો કયો આવ્યો છે, ને તેમાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે?

જ—મોટો કસ્બો જલાલપોર, તેમાં ૨,૪૯૮ માણસની વસ્તી છે.

સ—જલાલપોર કસ્બા કઇ નદી ઉપર છે, ને તેમાં જાણવા લાયક શું શું છે?

જ—એ કસ્બો પૂર્ણા નદી ઉપર છે, તેમાં મામલતદારનું થાણું, એક મોટી નિશાળ, તથા પોસ્ટ હાફીસ છે.

સ—જલાલપોર કસ્બાની પૂર્વે મોટો ગાયકવાડી કસ્બો કયો આવ્યો છે?

જ—પૂર્ણા નદી ઉપર નવસારી કસ્બો.

સ—નવસારી કસ્બામાં જાણવા લાયક શું શું છે?

જ—એમાં અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નિશાળો, મદ્રેશા, દવાખાનું, પોસ્ટ હાફીસ, તથા એક દુધીઆ તળાવ છે.

સ—નવસારીમાં ગાયકવાડ સરકાર તરફથી કોણ રેહેછે?

જ—એમાં એક ફોજદાર, સરસૂબો, અને દીવાની કામના ફેંસલા કરવા સારૂ એક જડજ રેહેછે.

સ—જલાલપોર તાલુકામાં મોટાં ગામો કયાં આવ્યાં છે?

જ—કાળીઆવાડી, મટવાડ, અબ્રામા, અમલસાડ, આટ, ધરસાડ, કછોલી, અસ્ટગામ, સીસોદ્રા, ને પનાર.

સ—કાળીઆવાડી એ કેવું ગામ છે, ને તે કેણી તરફ છે?

જ—કાળીઆવાડી એ મોટો કસ્બો છે, તે નવસારીની પાસેજ છે.

સ—કાળીઆવાડીમાં જાણવા લાયક શું છે?

જ—એમાં એક નિશાળ છે, ને એક મોટું દવાખાનું છે.

સ—ત્યારે પનાર ગામમાં જાણવા જોગ શું છે?

જ—પનાર ગામમાં મીઠ બંદર છે, ને તેમાં કસ્ટમ્સ ખાતાંનો કારોબો રેહેછે.

સ—જલાલપોર તાલુકામાં ગોળ, કેરી, ચાંપા, કેળાંનો ઘણો પાક કયા ગામોમાં થાયછે?

જ—એ તાલુકાની દક્ષિણ તરફ કછોલી, ધમરાચા, ને સોનવાડી ગામો છે; તેમાં કછોલીમાં સારો તળખદો, ગોળ, ધમરાચામાં કેરી, ને સોનવાડીમાં ચાંપા તથા કેળાં પુસ્કળ થાયછે.

સ—એ તાલુકામાં રેલવેનાં સ્ટેશનો કયાં કયાં આવ્યાં છે?

જ—નવસારી, અમલસાડ, ને ત્રીજું દક્ષિણે બીલીમોરાનું.

સ—જલાલપોર તાલુકાની મુખ્ય પેદાશ શું થાય છે?

જ—જુવાર, ડાંગર, કપાસ, તલ, ને શેરડી.

## ચીખલી તાલુકો. (૬).

સ—ચીખલી તાલુકાની ચારે દિશાએ શું શું આવ્યું છે?

જ—ઉત્તરે જલાલપોર તાલુકો, ગાયકવાડનું રાજ્ય; પશ્ચિમે ગાયકવાડી ગણદેવી મહાલ; દક્ષિણે ધરમપોરના રાજાનું રાજ્ય; અને પૂર્વે વાંસદાના રાજાનું રાજ્ય.

સ—ચીખલી તાલુકામાં નદીઓ કઇ કઇ આવી છે?

જ—અંબીકા નદી ઉત્તરે છે, ને બીજી દક્ષિણ તરફ કાવેરી ને ખરેરા નદી છે.

સ—ચીખલી તાલુકામાં મુખ્ય કસ્બો કયો, ને તેમાં કેટલાં માણસની વસ્તીછે?

જ—મુખ્ય કસ્બો ચીખલી, તેમાં ૨,૯૧૧ માણસની વસ્તી છે.

સ—ચીખલી કસ્બામાં જાણવા લાયક શું શું છે?

જ—એમાં એક મામલતદારનું થાણું તથા એક ફોજદાર રેહેછે. ને એક પુસ્તકશાળા, તાલુકા સ્કુલ, દવાખનું, મોટું તળાવ, ને પોસ્ટ ઑફીસ છે.

સ—ત્યારે ચીખલી તાલુકાનો લેણુદેણુનો ઇનસાફ કયાં થાય છે?

જ—વલસાડ કસ્બાની કોરટમાં.

સ—ચીખલી તાલુકાની પૂર્વ તરફ ગાયકવાડી રાજ્યમાં એક જાત્રાનું ધામ કયું આવ્યું છે?

જ—દેવકી ઉનાઇ.

સ—દેવકી ઉનાઇમાં જાણવા લાયક શું છે, ને તેમાં જાત્રા કયારે ભરાય છે?

જ—એમાં ઉના પાણીનો કુંડ છે તેથી હર વરસ ચઇત્રી પુનેમે ત્યાં જાત્રા ભરાયછે, તે દિવસે તે કુંડમાંનું પાણી નાહાવા જેવું જરા ઠંડું પડેછે.

સ—ચીખલી તાલુકાની પશ્ચિમ તરફ કયા ગાયકવાડી કસ્બા આવ્યા છે?

જ—ગણુદેવી ને બીલીમોરા.

સ—ગણુદેવી ને બીલીમોરામાં જાણવા લાયક શું શું છે?

જ—એ બંનેમાં ગુજરાતી નિશાળ, દવાખાનું, ને પોસ્ટ હાફીસ છે. ગણુદેવીમાં ગાયકવાડ સરકાર તરફથી એક સૂબો રેહેછે, ને બીલીમોરામાં હાલ એક તળાવ બંધાયું છે.

સ—ચીખલી તાલુકામાં રેલવે કયા કયા ગામો આગળ આવ્યો છે?

જ—એ તાલુકામાં રેલવેનો રસ્તો આવ્યોજ નથી.

સ—ચીખલી તાલુકાનાં મોટાં ગામનાં નામ દેઓ?

જ—દેગામ, ખેરગામ, આલીપુર, ને ગણુદેવા.

સ—ચીખલી તાલુકાનાં પાણી કેવાં છે?

જ—વાલોડના કરતાં એ તાલુકાનાં પાણી કંઇક સારાં છે.

સ—ચીખલી તાલુકામાં મુખ્ય પેદાશ શું થાયછે?

જ—ડાંગર, કોદરા, ને દીવેલી વગેરે.

સ—ચીખલી તાલુકાની પશ્ચિમ તરફ જઇએ તો કયો અંગ્રેજી તાલુકો આવે છે?

જ—વલસાડ તાલુકો.

## વલસાડ તાલુકો. (૭).

સ—વલસાડ તાલુકાની ચતુરસીમા કહી જાઓ?

જ—ઉત્તરે અંબીકા નદી, તથા ગાયકવાડી ગણદેવી પ્રગાણું; પશ્ચિમે ખંભાતના અખાતનો દરિઓ; દક્ષિણે પાર નદી; ને પૂર્વે ચીખલી તાલુકો, તથા ધરમપોરનું રાજ્ય.

સ—વલસાડ તાલુકામાં નદીઓ કઇ કઇ આવી છે?

જ—ઉત્તરે અબીકા નદી, વચમાં ઔરંગા નદી, ને દક્ષિણે પાર નદી છે.

સ—ત્યારે એ તાલુકાની ઇશાન તરફ કઇ કઇ નદીઓ આવી છે?

જ—ઇશાન તરફ કાવેરી ને ખરેરા એ બે નાની નદીઓ છે.

સ—ઉપલી નદીઓ શિવાય એ તાલુકામાં ખાડીઓ કઇ કઇ આવીછે?

જ—બામ, કોલઇ, ને વાંકી વગેરે ખાડીઓ.

સ—અંબીકા નદીનું બીજું નામ શું કેહેછે?

જ—અંબીકા નદીને ગણદેવીવાળી ખાડી પણ કેહેછે.

સ—એ ગણદેવીવાળી ખાડી આગળની ભોંય કેવી છે?

જ—એ ખાડી આગળની ભોંય તમામ સફેત ખડીનીજ છે, એટલે એ જગ્યાએ ખોદીએ તો મટાડાને બદલે સફેત ખડી નીકળે છે.

સ—વલસાડ તાલુકામાં મુખ્ય કસ્બો કયો છે, ને તેમાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે?

જ—મુખ્ય કસ્બો વલસાડ, તેમાં ૧૩,૨૨૯ માણસની વસ્તી છે.

સ—ત્યારે પારનેરા ગામ કયાંછે, ને તેમાં જાણવા લાયક શું છે?

જ—પારનેરા એ વલસાડની દક્ષિણે છે, એમાં એક મોટો ડુંગરી કિલ્લો છે તે ગાયકવાડ સરકારનો બાંધેલો છે એમ કેહેછે. પારનેરામાં અત્રી કંઇજ વસ્તી નથી.

સ—વલસાડ એ કેવો કસ્બો છે, ને અહીંથી વેપાર શી રીતનો ચાલે છે?

જ—વલસાડ એ એક મોટું બંદર છે, ને અહીંથી અનાજ, મીણ, સાગ-

નાં લાકડાં બાહાર દેશાવર ખાતે જાયછ. વળી એ તાલુકાના ખારવા મુંબઇ, સુરત વગેરે બંદરે સફર કરવા પણ જાયછે.

સ—વલસાડ કસ્બામાં કયા કયા અધિકારીઓ રેહેછે?

જ—એમાં એક મામલતદાર, મુનસફ, ને ફોજદાર રેહેછે; તેમજ ફોરેસ્ટ એટલે જંગલ ખાતાના અધિકારીની કચેરી પણ એજ કસ્બામાં છે.

સ—વલસાડનો મુનસફ કયા કયા તાલુકાના ઇનસાફ ચૂકવેછે?

જ—જલાલપોર, ચીખલી, વલસાડ, ને પારડી તાલુકાના.

સ—વલસાડ કસ્બામાં બીજું જાણવા લાયક શું શું છે?

જ—એમાં એક અંગ્રેજી નિશાળ, ગુજરાતી નિશાળો, દવાખાનું, ગામ સુધરાઇ ખાતું, પુસ્તકશાળા, કુરજો, પોસ્ટ હાઉસ, ને એક બાંધેલું મોટું તળાવ પણ છે.

સ—વલસાડ તાલુકાનાં મોટાં ગામનાં નામ દેઓ?

જ—ભદેલી, માલવેણ, ઉંડાચ, બીધરા, કોસંબા, હરીઆ, ને વાડ વગેરે.

સ—છરવાડમાં શું પાકેછે ને તેમાં કોણ રેહેછે?

જ—એમાં મીઠું પાકે છે, ને એક સર કારકુન રેહેછે.

સ—વલસાડ તાલુકામાં રેલવેનાં સ્ટેશનો કયાં કયાં છે?

જ—ડુંગરી ને વલસાડ એવાં બે.

સ—વલસાડમાં ખાવાની ચીજ સારી શું મળે છે?

જ—એ તાલુકામાં ગોળ સારો થાય છે, તેમજ બાહારના ગામ ધરમપોર વગેરે તરફથી આવેલું રાની મધ પણ વલસાડમાં સારું મળેછે.

સ—એ તાલુકાનાં પાણી તથા હવા કેવી છે?

જ—સુરત જીલ્લાના બધા તાલુકા કરતાં એ તાલુકાની હવા તથા પાણી ઘણાંજ સારાં છે.

સ—એ તાલુકાનાં કયા ગામની હવા સૌથી સરસ હોયછે ?
જ—વલસાડ કસ્બાથી ગાઉ દોડ ગાઉને છેટે દરિઆ કીનારે તીથલ કરીને ગામ છે, ત્યાંની હવા બહુજ સરસ છે. ઉનાળામાં સાહેબ લોકોનો મૂકામ પણ ઘણીવાર ત્યાંજ પડેછે.
સ—વલસાડ તાલુકામાં કયા લોકોની વસ્તી ઘણી છે ?
જ—એમાં સૌ કરતાં માછી લોકોની વસ્તી વધારે છે.
સ—વલસાડ તાલુકાની મુખ્ય ઉપજ શું થાય છે ?
જ—ડાંગર, કોદરા, નાગલી, દીવેલી, શેરડી, ચણા વગેરે.
સ—વલસાડ તાલુકાની દક્ષિણે કયો તાલુકો આવ્યો છે ?
જ—પારડી તાલુકો.

---

## પારડી તાલુકો. (૮)

પારડી તાલુકો બધા કરતાં કઇ દિશાએ આવેલો છે ?
જ—એ તાલુકો સુરત જીલ્લાના બધા તાલુકા કરતાં છેક દક્ષિણે આવ્યો છે.
સ—પારડી તાલુકાની ચારે દિશાની હદ કોણ ?
જ—ઉત્તરે પાર નદી, પશ્ચિમે ખંભાતનું અખાત; દક્ષિણે દમણ ગંગા ગંગા નદી; ને પૂર્વે ધરમપોરના રાજાનો મૂલક.
સ—એ તાલુકામાં નદીઓ કઇ કઇ આવી છે ?
જ—ઉત્તરે પાર નદી, વચમાં કોલક નદી, ને દક્ષિણે દમણ ગંગા નદી છે.
સ—એ નદીઓ શિવાય બીજી એમાં ખાડીઓ કઇ કઇ છે ?
જ—એમા પરીઆલી ને કોથલ ખાડી જાણવા લાયક છે.
સ—પારડી તાલુકામાં મુખ્ય કસ્બા કયા આવ્યા છે ?
જ—મુખ્ય કસ્બો પારડી, ને બીજો નાનો કસ્બો બગવાડા છે.
સ—પારડી કસ્બામાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે, ને એ કસ્બો આગળ

કોને તાબે હતો?

જ—એમાં આસરે ૫૦૦૦ માણસની વસ્તી છે. એ પારડી કસ્બો આગળ માંડવીના રાજાને તાબે હતો.

સ—પારડી ને બગવાડા એ બંને કસ્બા કઈ નદી ઉપર છે?

જ—પારડી કસ્બો પાર નદી આગળ, ને બગવાડા કોલક નદી ઉપર છે.

સ—પારડી કસ્બામાં કોણ કોણ રેહેછે, ને તેમાં બીજું જાણવા લાયક શું શું છે?

જ—એમાં એક મામલતદાર રેહેછે, તથા ફોજદારની કચેરી, તાલુકા સ્કુલ, દવાખાનું. પોસ્ટ હાફીસ ને એક તળાવ છે.

સ—ત્યારે બગવાડામાં જાણવા લાયક શું છે?

જ—એમાં એક ડુંગરી કીલ્લો હતો તે તોડાવી નાંખ્યો છે, ને હાલ ફક્ત એક નિશાળ તથા પોસ્ટ હાફીસની પેટી છે.

સ—બગવાડામાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે?

જ—આસરે એક હજાર માણસની.

સ—પારડી તાલુકામાં મોટાં ગામો કયાં આવ્યાં છે?

જ—ઉમરસાડી, કોલક, ઉદવાડા, ને કુંતા.

સ—ઉમરસાડી ને કોલક એ ગામો શાથી નામીચાં છે?

જ—એ બે નાનાં સરખાં બંદરો છે તેથી.

સ—ઉદવાડા શાથી પ્રખ્યાત છે, ને તેમાં જાણવા લાયક શું છે?

જ—એમા પારસી લોકોનું એક જુનું આતસનું દેવલ છે, તેથી અહિંઆ ઘણી વખત દૂરના પારસી લોકો જાત્રા સારૂ આવેછે. વળી એમાં હાલ એક દવાખાનું છે તથા પોસ્ટ હાફીસની પેટી પણ છે.

સ—ત્યારે કુંતા ગામમાં કોણ રેહેછે, ને અંહિંઆ કઇ જાત્રા ભરાય છે?

જ—કુંતા ગામમાં જુંગલ ખાતાના ઇન્સપેકટર રેહેછે ને એમાં કુંતેશ્વર

આવેલ છે તેની હર વરસ જાત્રા ભરાય છે, તે મેળો ત્રણ માસ સુધી રેહેછે તેથી વેપારીઓના માલની ખપત ઘણીજ થાયછે.

સ—પારડી તાલુકામાં રેલવેનાં સ્ટેશનો કયાં કયાં આવ્યાં છે?

જ—પારડી, ઉદવાડા, ને વાપી.

સ—વાપીનું સ્ટેશન કયું, ને તે કેણી તરફ છે?

જ—વાપી તે દમ્મણ જવાનું સ્ટેશન, પારડી તાલુકાની દક્ષિણ છે.

સ—વાપીના સ્ટેશનથી પશ્ચિમ તરફ દરિઆ કીનારે જતાં કોનું રાજ્ય આવે છે?

જ—દમ્મણનું રાજ્ય.

સ—દમ્મણમાં કોનું રાજ્ય છે ને તેમાં કોણ રેહેછે?

જ—દમ્મણમાં ફિરંગી લોકોનું રાજ્ય છે, તેમના તરફથી તેમાં એક ગવરનર રેહેછે.

સ—દમ્મણ કેટલાં છે, ને તે કઇ નદી ઉપર છે?

જ—દમ્મણ બે છે નાનું દમ્મણ, ને મોટું દમ્મણ—નાનું દમ્મણ દમ્માણ ગંગા નદીની ઉત્તરે, ને મોટું દમ્મણ, દમ્મણ ગંગા નદીની દક્ષિણ છે.

સ—એ બેઉ દમ્મણમાં જાણવા લાયક શું છે?

જ—નાના દમ્મણમાં એક ગુજરાતી નિશાળ તથા પોસ્ટ હાફીસ છે ને તેમાં વેપાર સારો ચાલેછે, ને મોટા દમ્મણમાં ગવરનર રહેછે, તથા તેમાં એક જુનો કોટ (કીલ્લો) બાંધેલો છે તે જોવા લાયક છે.

સ—અંગ્રેજી રાજ્યનો કોઇ માણસ કંઇ ગુન્હો કરીને દમ્મણમાં જઇ ભરાઇ બેસે તો અંગ્રેજ સરકારથી તેને પકડી શકાય કે નહીં?

જ—કંઇ કાયદા વિરૂદ્ધ તે માણસે ગુન્હો કર્યો હોય ને દમ્મણમાં ભરાઇ બેઠો હોય તો અંગ્રેજ સરકાર તેને પકડી શકેછે, પણ પૈસા આપવાનું તેના ઉપર કોઇનું હુકમનામું થયલું અથવા થવાનું હોય તો

તેવા કામ સારૂં ત્યાંથી તેને પકડવાનો રીવાજ નથી.

સ—દમ્મણમાં ખાવાના સ્વાદની ચીજો શું થાય છે?

જ—એમાં સફેત સારૂં મીઠું પાકે છે, તથા મોટાં બોર જેવાં કાળાં ગોળ મીઠાં ખરસવાં થાય છે.

સ—પારડી તાલુકામાં ધરમપોરના રાજાનું ગામ કયું આવ્યું છે?

જ—બગવાડાની પૂર્વ તરફ એક બરી કરીને ગામ છે તે.

સ—પારડી તાલુકાનાં પાણી કેવાં છે?

જ—એ તાલુકાના પાણી માંદવીનાં જેવાં ખરાબ છે; કેહે છે કે કોઇને પારડીનાં પાણી લાગે તો તે જીવે નહીં.

સ—એ તાલુકાની મુખ્ય ઉપજ શું થાય છે?

જ—ડાંગર, કોદરા, દીવેલી, શેરડી, ને નાગલી વગેરે.

સ—પારડી તાલુકાની દક્ષિણે જઇએ તો કયો જીલ્લો આવે?

જ—કોકણ પ્રાંતનો થાણા જીલ્લો.

## સુરત એજન્સિ.

સ—એજન્સિ એટલે શું?

જ—નાનાં નાનાં સંસ્થાનો જેઓ અંગ્રેજી રાજ્યને તાબે રહી તેને અથવા ગાયકવાડને ખંડણી આપેછે તેવાં કેટલાંક સંસ્થાનનો એકઠો થયલો મુલક તે.

સ—સુરત એજન્સિમાં કયાં કયાં સંસ્થાનો આવ્યાં છે?

જ—સચીન, વાંસદા, ને ધરમપોર એવાં ત્રણ સંસ્થાનો.

સ—સચીનનું સંસ્થાન સુરત જીલ્લામાં કયે ઠેકાણે છે?

જ—એ સંસ્થાન ચોર્યાસી તાલુકાની હદમાં છે.

સ—સચીન સંસ્થાનમાં કેટલાં ગામ છે ને તે બધાં કોને તાબે છે?

જ—એમા ૧૭ ગામ છે, તે સચીનના નવાબ સાહેબને તાબે છે?

સ—એ ૧૭ ગામોના નામ કહો?

જ—મુખ્ય ગામ સચીન, તથા ઉંબેરું, છીઆવ, ઉન, ભાટીઆ. વગઆણું, બુડું, બોણુદ, ઘોડાદરૂં, લાચપોર, કનસાડ, ગભેણી, કુમ્મસ, બામરોલી, વેડછા, કોથા, ને વાસણ, વગેરે બીજા ગામો છે.

સ—એ બધાં ગામો કયા તાલુકામાં આવ્યા છે?

જ—એ બધાં ગામો ચોર્યાસી તાલુકામાં છે—પણ વેડછા, કોથા, ને વાસણ એ ત્રણ ગામ જલાલપોર તાલુકામા છે.

—હાલ એ ૧૭ ગામનો વહિવટ કોણ કરેછે?

—સચીનના નવાબ ગુજરી જવાથી અને તેમના સાહેબજાદા લાયક ઉમ્મરના ન હોવાથી હાલ એ રાજ્ય પર અંગ્રેજ સરકારની જપતી બેઠી છે, ને તમામ વહિવટ અંગ્રેજ સરકારના હાથમા છે.

સ—સચીન સંસ્થાનનું મુખ્ય ગામ કયું, ને તેમાં જાણવા લાયક શું શું છે?

જ—મુખ્ય ગામ સચીન તેમાં એ રાજ્યના ફોજદાર, તહેસીલદાર તથા આસિસ્ટટ એજંટની કચેરી છે, તથા એક ગુજરાતી નિશાળ, તથા પોસ્ટ હાઉસની પેટી છે.

સ—ત્યારે સચીનના નવાબ સાહેબની ગાદી કયાં છે?

જ—આગલા નવાબ સાહેબ તો લાચપોરમાં રહેતા હતા ને ત્યાં તેમની ગાદી હતી, પણ હાલ તેમના સાહેબજાદાની ગાદીતો સચીનમાંજ છે.

સ—વાંસદા સંસ્થાન કયાં છે ને તે કોને તાબે છે?

જ—એ સંસ્થાન ચીખલી તાલુકાની પૂર્વ હદમાં છે, તે વાંસદાના રાજાને તાબે છે.

સ—વાંસદા સંસ્થાનનું મુખ્ય ગામ કયું, ને તેમાં કેટલી વસ્તી છે?

જ—મુખ્ય ગામ વાસદા, તેમાં ૨,૪૭૭ માણસની વસ્તી છે.

સ—વાંસદામાં કોણ રહેછે, ને તેમા જાણવા લાયક શું છે?

જ—એમા વાસદાના રાજાને ખરચ અંગ્રેજ સરકાર તરફથી એક સુપ્રીનટેનડન્ટ રેહેછે, ને તેજ ખરચે એક નિશાળ તથા પોસ્ટની પેટી છે

સ—ધરમપોરનું સંસ્થાન કયા છે ને તે કોને તાબે છે?

જ—એ સંસ્થાન વલસાડ તથા પારડી તાલુકાની પૂર્વે છે, ને તે ધરમપોરના રાજાને તાબે છે.

સ—ધરમપોર સંસ્થાનનું મુખ્ય ગામ કયું, ને તેમાં કેટલી વસ્તી છે?

જ—મુખ્ય ગામ ધરમપોર, તેમાં ૫, ૧૭૬ માણસની વસ્તી છે.

સ—ધરમપોરમાં કોણ રેહેછે, ને તેમાં શું શું છે?

જ—ધરમપોરમાં રાજા રેહેછે, ને તેમા એક નિશાળ. તથા પોસ્ટની પેટી છે.

સ—સચીન, વાંસદા, ને ધરમપોર એ ત્રણ સંસ્થાનમાં કેટલી વસ્તી છે?

જ—સચીન સંસ્થાનની૧૫, ૭૨૧, વાંસદા સંસ્થાનની ૩૪,૧૨૨, ને ધરમપોર સંસ્થાનની વસ્તી ૧,૦૧,૨૮૯ ગણવામાં આવીછે.

સ—એ ત્રણે સંસ્થાનોની દેખરેખ તથા તપાસ હાલ અંગ્રેજ સરકાર તરફથી કોણ રાખેછે?

જ—સુરતના કલેકટર, તથા પેહેલા આસિસ્ટંટ કલેકટર.

સ—સુરતના કલેકટરને તથા પેહેલા આસિસ્ટંટ કલેકટરને એ સંસ્થાનોના કેવી રીતના ઉપરી મુકરર કીધા છે?

જ—સુરતના કલેકટરને એ સંસ્થાનોના એજંટ, અને આસિસ્ટંટ કલેકટરને આસિસ્ટંટ એજંટ.

## સુરત જીલ્લાનું ક્ષેત્રફળ. વસ્તી વગેરે.

| તાલુકા. | ક્ષેત્રફળ ચોરસ માઈલ. | ગામ. | તાલુકાની વસ્તી. | એક ચોરસ માઈલ જગ્યામાં એ વસ્તી. |
|---|---|---|---|---|
| ઓલપાડ. | ૩૫૫ | ૧૨૦ | ૬૬,૦૪૯ | ૧૭૪ |
| ચોર્યાસી. | ૬૭ | ૬૪ | ૪૪,૭૦૪ | ૬૬૮ |
| માંડવી. | ૧૭૨ | ૧૪૦ | ૫૦,૮૮૦ | ૨૯૫ |
| બારડોલી. | ૨૬૧ | ૧૬૪ | ૭૬,૧૦૦ | ૨૯૧ |
| જલાલપોર. | ૧૮૪ | ૯૧ | ૭૪,૦૧૬ | ૪૦૨ |
| ચીખલી. | ૧૬૭ | ૬૬ | ૬૦,૧૪૭ | ૩૬૦ |
| વલશાડ. | ૨૧૭ | ૯૪ | ૮૦,૭૦૭ | ૩૭૨ |
| પારડી. | ૧૬૨ | ૮૨ | ૫૫.૭૬૧ | ૩૪૪ |
| સુરત શેહેર. | ૩ | | ૧,૦૯,૮૪૪ | ૩૬૬૧૪ |
| જુમલે.... | ૧૫૮૮ | ૭૭૭ | ૬,૧૪,૧૯૮ | |

સુરત જીલ્લાનું ક્ષેત્રફળ ૧૫૮૮ ચોરસ માઈલ, ને વસ્તી ૬૧૪૧૯૮ માણસની છે.

એ જીલ્લામાં ૭૭૭ ગામો વસ્તીવાળા છે. તે શિવાય બીજાં ૮૧ ગામ વસ્તી વગરનાં (નાનાં ગામડાં) છે, એટલે બધાં મળી કુલ ૮૫૮ એ જીલ્લામાં ગામો આવેલાં છે.

એ જીલ્લામાં બધાં મળી ઘરો ૧,૩૭,૬૧૩ આવેલાં છે.

# ખબર.

૧ સઘળી ચોપડીઓ **સુરતમાં** ચોક બજાર, નાણાવટ, અને ભાગા-ના બુક સેલરો; **મુંબઇમાં** ભૂલેશ્વર આગળ માવજી જેરામના માળા-ચાભાઇ જગજીવનદાસ; કાળકા દેવી આગળ દામોદરદાસ ઇશ્વરદાસ શેરીઆરજી હોરમજજી બુક સેલરો; ધોબી તળાવ આગળ એરચશા જી કરાણી બુક સેલર; કોટમાં જહાંગીરજી બેજનજી કરાણી તથા ) ફરામજી માંડણ બુક સેલરો; **પુનામાં** સદર બજારમાં છગનલાલ સ માસ્તર; **વલસાડમાં** દુવારકાદાસ પરભુદાસ બુકસેલર; **ભરૂચમાં** .રના બજારમાં કાગદી કાદરભાઇ આદાભાઇ બુકસેલર; **રાજકોટમાં** લખમીચંદ ઉત્તમચંદ બુક સેલર, અને **કરાંચીમાં** કાંપના બુક ... પાસેથી વેચાતી મળશે. ચોપડીઓના કમીશન વગેરેનો બંદોબસ્ત ... જોઇએ તો મુંબાઇમાં ચાલાભાઇ જગજીવનદાસ અને સુરતમાં મગરાન-... નગીનદાસ ફકીરભાઇ કાલીદાસને પોષ્ટપેડ કાગળથી લખી જણા-વવું.

| | |
|---|---|
| ૦-૧-૬ ગુજરાતી પેહેલી ચોપડીના અર્થ. | ૦-૩-૬ રાજાઓની વંશાવળી. |
| ૦-૨-૦ ગુ૦ બીજીના અર્થ. | ૦-૬-૬ ટોડુડા સંગ્રહ. |
| ૦-૩-૦ ગુ૦ ત્રીજીના અર્થ. | ૦-૩-૦ ચિત્રપોથી. |
| ૦-૪-૬ ગુ૦ ચોથીના અર્થ. | ૦-૧-૨ આંકની ચોપડી. |
| ૦-૫-૦ ગુ૦ પાંચમીના અર્થ. | ૦-૧-૦ કોષ્ટકની ચોપડી. |
| ૦-૬-૦ ગુ૦ છઠ્ઠીના અર્થ. | ૦-૪-૦ અંગ્રેજી પેહેલી ચોપડીના મીનિંગ તરજુમાં સહિત. |
| ૦-૭-૦ ગુ૦ સાતમીના અર્થ. | ૦-૬-૦ સેકન્ડ બુક પાર્ટ ફર્સ્ટના મીનીંગ તરજુમા સહિત. |
| ૦-૨-૦ સુરત જીલ્લાની ભુગોળ. | ૦-૧૦-સે. બુ. પા. સે.ના મીનિંગ. |
| ૦-૧-૬ મુંબાઇ ઇલાકાની ભુગોળ. | ૦-૧૨- થર્ડ બુકના મીનિંગ. |
| ૦-૩-૦ હિંદુસ્તાનની ભુગોળ. | |

જથાબંધ ચોપડી લેનારાને ઘણુંજ સારૂં કમીશન આપવામાં આવશે.